

ПРАВОБЕРЕЖНА УКРАЇНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

У статті розкриваються особливості, структура та репрезентативність основних груп джерел з історії Першої світової війни у Правобережній Україні. Зроблено акцент на тому, що основу джерельної бази обраної теми є неопубліковані матеріали з державних архівів України і Росії. Запропоновано класифікацію джерел в залежності від форми викладу, цільового призначення, місця зберігання тощо. Охарактеризовано окремі групи документів з точки зору їх інформативності з наведенням конкретних прикладів з історії Першої світової війни в регіоні. Звернено увагу на важливість використання в дослідженнях із подібної проблематики матеріалів періодичної преси, статистичних довідників і мемуарної літератури як частини джерел особового походження. Зроблено висновок про важливість дослідження подій Першої світової війни у Правобережній Україні та репрезентативність джерельної бази даної наукової проблеми.

Ключові слова: законодавчий акт, циркуляр, постанова, фонд, громадська організація, політична партія, преса, мемуари.

Успішний розвиток історичної науки в Україні значною мірою залежить від повноцінної джерелознавчої бази історичних досліджень. В процесі національно-державної розбудови суверенної України, духовного відродження українського народу, піднесення його історичної свідомості, гострою соціальною потребою стало вивчення історії України, позбавленої штучної політизації, заідеологізованості, кон'юнктурних спекуляцій. Реалізація цього завдання є неможливою без ґрунтовного переосмислення усього історичного шляху українського народу, відображення історичних реалій в наявних джерелах, їх публікації та використання у вітчизняній історіографії. Це, певною мірою, відноситься й до періоду Першої світової війни, а саме економічного, політичного та культурно-освітнього становища окремих регіонів України.

Основу джерельної бази вивчення історії Першої світової війни на території Правобережної України складають неопубліковані документи (матеріали, що містяться в архівосховищах України і Росії), статистичні звіти, збірники документів, преса та мемуарна література. Згідно із сучасною класифікацією всі ці джерела можна поділити на такі основні групи: 1) законодавчі акти; 2) діловодна документація; 3) статистичні матеріали; 4) періодична преса; 5) документи особового походження [36-38].

Вивчення законів та урядових постанов дозволяє дослідити зміни в регулюванні суспільно-політичного та соціально-економічного життя Правобережжя з початком війни. Це оголошення окремих територій на військовому положенні і запровадження комendantського часу [19, арк.256-256 зв.], закон від 5 липня 1912 р. про військову цензуру, з переліком відомостей, висвітлення в яких пресі заборонялося [19 арк.206], узаконення, спрямовані на бо-

ротьбу із шпигунством та незаконною політичною діяльністю тощо [3, арк.62-62 зв.; 4, арк.67; 53, арк.3; 19, арк.53-53 зв.].

Другу, найчисельнішу, групу джерел становлять діловодні документи. За походження їх доцільно поділити на такі основні комплекси: 1) документація державних установ; 2) документація громадських організацій; 3) документи політичних партій.

В залежності від форми викладу та цільового призначення серед матеріалів даної групи можна виділити: а) нормативні документи (наприклад, інструкції МВС Київському, Волинському і Подільському губернаторам та начальникам губернських жандармських управлінь з приводу врегулювання політичної та соціальної обстановки на місцях, офіційні звернення жандармів та накази цивільної і військової влади); б) протоколи засідань (засідання губернських і повітових земств, міських дум з приводу вироблення такс на продукти і предмети першої необхідності, протоколи засідань працівників залізниці); в) ділове листування (циркуляри, розпорядження, повідомлення, донесення, телеграми тощо); г) звітна документація (звіти губернаторів, начальників та рядових працівників жандармських управлінь, справників, приставів, працівників громадських організацій).

Дані матеріали зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (далі – ЦДІА України), Державному архіві Російської Федерації у м. Москві (далі – ГАРФ), Державному архіві Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.), Державному архіві Вінницької області (далі – Держархів Вінницької обл.), Кам'янець-Подільському міському державному архіві (далі – К-ПМДА).

До першого комплексу діловодних документів – матеріали державних установ – належать документи: канцелярій Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора, губернаторів трьох правобережних губерній, прокурорського нагляду, поліції, суду тощо. Вони дозволяють дослідити особливості соціально-економічного та громадсько-політичного життя регіону в період війни, з'ясувати ставлення населення до війни позицію та діяльність політичних партій в умовах війни, основні напрямки діяльності громадських організацій та установ, вплив бойових дій на економіку регіону і, відповідно, на соціальний рівень життя населення.

Ці проблеми знаходять висвітлення у діловодних документальних джерелах, що зберігаються у фондах ЦДІА України: Київського губернського жандармського управління (ф.274), Київського охоронного відділення (ф.275), Південно-Західного районного охоронного відділення (ф.276.), Київського жандармського поліцейського управління залізниці (ф.278.), Фастівського відділення Київського жандармського поліцейського управління залізниці (ф.285), Жандармських установ Подільської губернії (ф.301), Прокурора Київської судової палати (ф.317), Канцелярії Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора (ф.442), Волинського губернського жандармського управління (ф.1335.) та інші. Серед матеріалів ГАРФу матеріали з досліджу-

ваної проблеми містить ф.102 (Департамент поліції Міністерства внутрішніх справ. Особливий відділ) та ф.76 (Московсько-Київське жандармське поліцейське управління).

Значний об'єм матеріалу з характеристикою соціально-економічного розвитку Правобережжя в роки війни містять фонди Держархіву Хмельницької обл.: Дирекція народних училищ Подільської губернії (ф.67.), Подільського губернського правління (ф. 227.), Подільської губернської земської управи (ф.233.) і Держархіву Вінницької обл.: Вінницький повітовий предводитель дворянства (ф.Д.200), Вінницька міська управа (ф.Д-230), Вінницька повітова земська управа (ф. Д-255), Гайсинська міська управа (ф.Д-286), Канцелярія Подільського губернатора (ф.228.) з Кам'янець-Подільського міського державного архіву (К-ПМДА).

Помітне місце у масиві документів державних установ належить різноманітним інструкціям та постановам центральних органів державної влади правобережним губернаторам і жандармам. Зокрема, місцевим жандармським управлінням постійно надходили інструкції від департаменту поліції МВС з приводу інтенсифікації та покращення методів боротьби із незаконною політичною і агітаційною діяльністю [7, арк.3; 2, арк.2-2 зв.; 6, арк.7-7 зв.]. Керівники губерній часто отримували настанови від військової влади з врегулювання питання біженців, постачання речей першої необхідності населенню та ряду інших важливих питань [13, арк.9-15 зв.; 17, арк.1-1 зв.; 18, арк.1; 16, арк.430-430 зв., 15 та ін.].

Найпоширенішою формою ділового спілкування посадовців різного рангу були циркуляри та постанови. Так, у фонді попечителя Київського навчального округу (ф.707) знаходимо циркуляри про формування з учнів чоловічих середніх та професійних училищ робітничих загонів для допомоги сільському населенню краю у збиранні урожаю; про створення на базі ремісничих і технічних навчальних закладів майстерень з ремонту сільськогосподарських машин і техніки [11, арк.103, 119-119 зв.]. Фонд Київського жандармського поліцейського управління (ф.278) містить постанову Головного начальника Київського військового округу, якою визначається подальша доля іноземців на території Правобережної України [4, арк.67].

Другий комплекс ділових документів становлять матеріали діяльності різноманітних громадських організацій на території Правобережної України. Важливу інформацію містять фонди Київського округу Шляхів сполучення (ф.692), Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського земського союзу (ф.715), Комітету Всеросійського союзу міст Південно-Західного фронту (ф.721), фонд Управління головноуповноваженого Російського Товариства Червоного Хреста при арміях Південно-Західного фронту і підвідомчих йому фронтових і тилкових закладів на території України (ф.719) та ін. Тут містяться звіти, огляди, хроніки, доповіді, акти обстеження, відомості та статистичні дані про діяльність зазначених комітетів і установ та їх чисельних закладів, лікувальних установ, підприємств, управлінь, відділів. Зокрема, завдяки звітові одного з лікарів Комітету допомоги хво-

рим та пораненим воїнам Всеросійського земського союзу можна про масштаби діяльності Комітету, кількість його установ, працівників і перспективи розвитку [12, арк.1-22].

Останній комплекс діловодної документації – матеріали політичних партій. Це збірники їхніх листівок [31] та різного роду прокламації, присвячені знаменним подіям політичного життя. Оскільки опозиційні політичні партії перебували під постійним наглядом поліції, то значний масив партійної документації зберігся у фондах жандармських установ та прокурорського нагляду Київської, Подільської та Волинської губерній. Дана інформація дає можливість детально простежити ту політичну діяльність, яку в умовах війни та пильного контролю з боку силових органів здійснювали найбільші політичні партії опозиції, представлені на Правобережжі. Так, в фонді Київського губерньського жандармського управління (ф.274) представлено декларацію соціал-демократичної партії із закликом проти війни, що з'явилася в серпні 1914 р. [2, арк.37-37 зв.]. У 278 фонді міститься копія прокламації, перекладеної з єврейської, в якій єврейське населення Австро-Угорщини закликало євреїв Росії переходити на їхній бік і сприяти австрійським військам [5, арк.167-167 зв.].

Третьою, надзвичайно важливою групою джерел для поглибленого аналізу діяльності громадських організацій, політичних партій, державних установ на території Правобережної України в роки Першої світової війни є періодична преса. Вона містить багатий матеріал, який розширює уявлення дослідників про становище в містах і повітах, участь їхніх мешканців у розв'язанні гострих проблем, які постали у зв'язку з війною. Аналіз газетних матеріалів дозволяє, з одного боку, з'ясувати громадсько-політичну і соціально-економічну обстановку в українських містах, а з іншого – простежити роль преси у формуванні громадської думки щодо війни і мобілізації населення на допомогу фронту. Разом з іншими джерелами преса дозволяє повніше відтворити історію окремих регіонів України періоду Першої світової війни і, зокрема, діяльності благодійних організацій і товариств, простежити розвиток подій у хронологічному порядку, а також відтворити їх психологічне сприйняття сучасниками.

Четверту групу джерел становлять статистичні матеріали. Для прикладу, у фонді Канцелярія Київського окружного фабричного інспектора (ф.575) міститься низка справ, в яких представлено статистичні дані щодо кількості промислових підприємств Київської, Подільської і Волинської губернії, які призупинили, скоротили чи збільшили виробництво на початку війни та у процесі її перебігу [9, 10].

З'ясовуючи події Першої світової війни на Правобережжі дослідник має обов'язково використати матеріали тогочасної періодичної преси. Серед них чільне місце посідають офіційні видання органів державної влади Київської та Подільської губерній – «Киевские губернские ведомости» і «Подольские губернские ведомости». Дані видання містять цінні відомості про розпорядження

органів державної влади щодо управління на місцях в роки війни, діяльності місцевої влади з вирішення соціальних питань тощо.

Особливої уваги заслуговує преса ліберального спрямування: «Киевская мысль», «Подолія», «Подольский край»; консервативного: «Подольнин», «Киевлянин», «Православная Подолія», «Киевская земская газета». Окремий вид цієї групи джерел становить українська преса, що видавалася у підвладних Австро-Угорській монархії (у Львові та Чернівцях). Так, інформація, подана на сторінках «Діла», цікава тим, що відображає події соціально-економічного і громадсько-політичного життя Правобережжя під «іншим» кутом зору, виявляючи недоліки та прорахунки влади на місцях.

Значний об'єм інформації міститься в довідкових виданнях періоду війни. Особливо це стосується діяльності громадських організацій і установ в роки війни. Передусім це звіти про діяльність за певний період у Правобережних губерніях комітетів Земського і Миського союзів, відділень Тетянинського комітету, місцевих благодійних товариств і попечительств, які опікувалися фронтовиками, їх родинами, особливо дітьми, біженцями, товариствами допомоги іноземним підданам тощо [23-29]. Вони містять достовірну інформацію щодо їх заснування й функціонування, внеску у справу опіки постраждалих співвітчизників.

П'ята група джерел – матеріали особового походження. Серед них особливо цінність являє мемуарна література, яка іноді допомагає з'ясувати невідомі обставини важливих історичних подій. Зокрема, цінними є мемуари американського письменника і публіциста Д. Ріда [34], військових діячів О. Брусилова [20] та Е. Людендорфа [32], громадсько-політичних діячів Д. Дорошенка [22] та М. Мельника [33], діячів просвітницького руху в Подільській губернії В. Приходька [35] та Н. Григоріва [21], сестри милосердя С. Федорченко [36].

Д. Рід упродовж 1914-1915 рр. здійснив поїздки фронтами Першої світової війни в Європі, відвідавши при цьому низку міст України. Про це він розповідав в своїх великих кореспонденціях: «З чорного ходу», «Життя в Новоселиці», «Ми потрапляємо на Буковину», «Заліщики – місто жахів», «Уздовж російського фронту» та ін., що увійшли до книги «Війна у Східній Європі» (1916; російський переклад під назвою «Вдоль фронту», М., 1928). Для нас цікаві спостереження Д. Ріда відносно військової організації російської армії в роки Першої світової війни, порівняння російських, австрійських і німецьких солдатів у побуті та в бою тощо.

Спогади О. Брусилова цікаві перш за все з військової точки зору. Будучи командувачем 8-ї російської армії, що базувалась на території Подільської і частково Волинської губерній, а згодом і головнокомандувачем військ Південно-Західного фронту, він згадує чимало цікавих фактів з ведення боїв на цій території.

П. Курлов напередодні війни був керівником департаменту поліції, в роки війни – генерал-губернатором прибалтійських губерній. Він відзначав, що з початком війни в господарстві країни загалом, і Правобережжя зокрема, запанував хаос через нечіткість і суперечливість в наказах цивільної та військової влади. Командувачі ар-

міями видавали масу обов'язкових постанов, які часто суперечили одна одній. В результаті цивільна влада не знала, які з цих постанов варто було виконувати першочергово [30, с.180-181].

Чимало цінної інформації, особливо щодо соціальних аспектів перебігу воєнних дій на території Правобережжя, містять праці Д. Дорошенка, основою яких теж значною мірою є спогади самого автора. Багато уваги в них приділено проблемі біженців, що частково пояснюється причетністю Д. Дорошенка до організації допомоги цій верстві воєнного соціуму. З цього приводу він писав, що «уряд був безпорадний супроти стихійних розмірів нещастя, ним же самим викликаного», і наголошував на ролі, яку відіграли у вирішенні цієї проблеми міський та земський союзи.

М. Мельник, який в роки Першої світової війни перебував в м. Дунаївці Подільської губернії, відзначав, що воно на той час було найбільшим промисловим містом Західного Поділля. Тут діяло 22 суконні фабрики і 3 машинобудівні заводи. Особливо цінними є спогади автора про будні робітничого населення Дунаївців та його порівняння з рівнем життя німецьких та угорських громадян містечка, свідчення про реакцію місцевого населення на початок війни.

Н. Григорієв, характеризуючи суспільно-політичну ситуацію в Подільській губернії на початку війни, відзначав, що вона ще більше загострила опозиційний настрій в суспільстві. Повідомляючи про діяльність осередків різних опозиційних політичних партій та просвітницьких організацій, автор відзначав поступове посилення репресивних заходів та контролю в регіоні з боку царського режиму.

С. Федорченко упродовж всієї війни була сестрою милосердя. В її книзі, вперше виданій у Києві в 1917 р., міститься багатий матеріал записів, зроблених автором зі слів поранених солдатів. Однак в дослідників виникали і виникають сумніви з приводу правдивості написаного. В передмові до першої журнальної публікації своїх записок, під заголовком «Що я чула», авторка писала, що вела свої записи щоденно і «по можливості точно». Однак пізніше, в зв'язку із різноманітними закидами, вона заявила, що дійсно записів не вела. Тому до поданої інформації ми ставимось критично.

Отже, різnorідний характер джерел, залучених для вирішення дослідницьких цілей, диференційований підхід до їх вивчення та використання, поглиблений джерелознавчий аналіз та відпрацювання деяких спеціальних методик дають можливість дослідникам вирішити поставлені завдання. У своїй сукупності джерельна база подій Першої світової війни на Правобережжі становлять комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих документів, що дозволяє різнобічно висвітлити події війни в регіоні. Архівні джерела, збірки документів і матеріалів, мемуари, тогочасна періодика мають значний інформаційний потенціал, цілком достатній для розв'язання поставлених наукових цілей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Центральний державний історичний архів в місті Києві (далі – ЦДІАУ в м. Києві), ф. 274, оп. 4, спр. 358, 266 арк.

2. ЦДАУ в м. Києві, ф. 274, оп. 4, спр. 31, 48 арк.
3. ЦДАУ в м. Києві, ф. 278, оп. 1, спр. 220, 331 арк.
4. ЦДАУ в м. Києві, ф. 278, оп. 1, спр. 222, 527 арк.
5. ЦДАУ в м. Києві, ф. 278, оп. 1, спр. 229, 251 арк.
6. ЦДАУ в м. Києві, ф. 301, оп. 2, спр. 418, 749 арк.
7. ЦДАУ в м. Києві, ф. 442, оп. 864, спр. 246, 73 арк.
8. ЦДАУ в м. Києві, ф. 442, оп. 864, спр. 289, 45 арк.
9. ЦДАУ в м. Києві, ф. 575, оп. 1, спр. 191, 121 арк.
10. ЦДАУ в м. Києві, ф. 575, оп. 1, спр. 743, 30 арк.
11. ЦДАУ в м. Києві, ф. 707, оп. 258, спр. 336, 175 арк.
12. ЦДАУ в м. Києві, ф. 715, оп. 1, спр. 344, 22 арк.
13. ЦДАУ в м. Києві, ф. 715, оп. 1, спр. 1818, 34 арк.
14. Держархів Вінницької області, ф. Д-230, оп. 1, спр. 1567, 83 арк.
15. Держархів Вінницької області, ф. Д-286, оп. 1, спр. 30, 268 арк.
16. Держархів Хмельницької області, ф. 227, оп. 1, спр. 8612, 480 арк.
17. Держархів Хмельницької області, ф. 272, оп. 1, спр. 24, 195 арк.
18. Держархів Хмельницької області, ф. 272, оп. 1, спр. 25, 43 арк.
19. Государственный архив Российской Федерации, ф. 76, оп. 1, спр. 56, 576 арк.
20. Брусилов А.А. Мои воспоминания / А.А. Брусилов. – М. : Воениздат, 1983. – 256 с.
21. Григоріїв Н. Спогади «руїнника» про те, як ми руйнували тюрми народів, а будували свою хату / Н. Григоріїв. – Львів : Б.В., 1937. – 262 с.
22. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920) / Д. Дорошенко. – Мюнхен, 1969. – 543 с.
23. Краткие сведения о деятельности Комитета членов Государственной думы по оказании помощи раненым и пострадавшим во время войны (составлена за период времени с 1 августа 1914 по 1 апреля 1915 года). – Петроград : Государственная типография, 1915. – 46 с.
24. Краткий обзор деятельности общества для оказания помощи населению Юга Росси, пострадавшего от военных действий за время от 14 мая 1915 года по 1 июля 1916 года. – К. : Б.В., 1916. – 23 с.
25. Краткий отчет деятельности Киевского общества для оказания помощи еврейскому населению пострадавшему от военных действий по 1 ноября 1915 г. – К. : Б.В., 1915. – 67 с.
26. Краткий очерк деятельности Всероссийского земского союза (январь 1916 г.). – К. : Б.В., 1916. – 56 с.
27. Краткий очерк деятельности закупочной комиссии комитета Юго-Западного фронта Всероссийского земского союза с 19 ноября 1915 года по 15 октября 1916 года. – К. : Б.В., 1917. – 63 с.
28. Краткий очерк деятельности отдела эвакуации при главном комитете Всероссийского союза городов (Возникновение отдела). – М. : Б.В., 1916. – 22 с.
29. Краткий очерк мероприятий Киевского губернского земства по улучшению сельского хозяйства с 1904 по 1917 г. – К. : Б.В., 1918. – 224 с.
30. Курлов П.Г. Гибель императорской России / П.Г. Курлов. – М. : Современник, 1992. – 255 с.
31. Листівки українських політичних партій та організацій між двома революціями (червень 1907 – початок 1917 рр.) / [упоряд. Б.І. Корольов, І.С. Михальський]. – Луганськ : Вид-во Східноукраїнського державного університету, 1999. – 163 с.
32. Людендорф Э. Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг. : в 2-х томах / Э. Людендорф. – М. : Госиздат, 1924. – Т.1. – 315 с.
33. Мельник М.І. Життя віддане народу. Спогади старого більшовика / М.І. Мельник. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2003. – 288 с.

34. Рид Д. Вдоль фронта / Д. Рид. – М. : Земля и фабрика, 1928. – 324 с.
35. Приходько В. Під сонцем Поділля / В. Приходько. – Львів : Червона каїна, 1935. – 251 с.
36. Федорченко С. Народ на войне / С. Федорченко. – М. : Советский писатель, 1990. – 400 с.
37. Экономическое положение России накануне Великой Октябрьской социалистической революции : док. и мат. – Л. : Наука, 1967. – Ч. III. – 540 с.
38. Воронов В.І. Джерелознавство історії України: курс лекцій / В.І. Воронов. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського університету, 2003. – 336 с.
39. Голиков А.Г. Источниковедение отечественной истории / А.Г. Голиков, Т.А. Круглова. – М. : РОССПЭН, 2000. – 400 с.
40. Источниковедение новейшей истории России : теория, методология, практика / [под. общ. ред. А.К. Соколова]. – М. : РОССПЭН, 2004. – 744 с.

П. Клицинский

ПРАВОБЕРЕЖНАЯ УКРАИНА В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ: ОСОБЕННОСТИ ИСТОЧНИКОВОЙ БАЗЫ

В статье раскрываются особенности, структура и репрезентативность основных групп источников по истории Первой мировой войны в Правобережной Украине. Сделан акцент на том, что основу источниковой базы темы есть неопубликованные материалы из государственных архивов Украины и России. Предложена классификация источников в зависимости от формы изложения, целевого назначения, места хранения и тому подобное. Охарактеризованы отдельные группы документов с точки зрения их информативности с указанием конкретных примеров из истории Первой мировой войны в регионе. Обращено внимание на важность использования в исследованиях с подобной проблематики материалов периодической печати, статистических справочников и мемуарной литературы как части источников личного происхождения. Сделан вывод о важности исследования событий Первой мировой войны в Правобережной Украине и репрезентативность источниковой базы данной научной проблемы.

Ключевые слова: законодательный акт, циркуляр, постановление, фонд, общественная организация, политическая партия, пресса, мемуары.

Pavlo Klischynskiy

RIGHT UKRAINE DURING THE FIRST WORLD WAR: FEATURES SOURCE BASE

In the article the features, structure and representation of major groups of sources on the history of World War I in the Right-Bank Ukraine. An accent on the fact that the basis of sources chosen theme is unpublished footage from the State Archives of Ukraine and Russia. The classification of sources depending on the form of presentation purpose, storage space and more. Characteristic of some of the documents in terms of their information content and a summary of specific examples from the history of World War I in the region. Attention is paid to the importance of research in the use of such material issues periodicals, directories and statistical memoir literature as sources of personal origin. The conclusion about the importance of research events of World

War I in the Right-Bank Ukraine and representativeness of sources of scientific problems.

Key words: *legislation, circular resolution, foundations, community organizations, political parties, newspapers, memoirs.*

Отримано: 11.11.2014

УДК 930.1«16»

С. А. Копилов

ДАЛМАТСЬКИЙ ГУМАНІСТ ПРО ПОЛЬСЬКО-ТУРЕЦЬКУ ВІЙНУ 1620—1621 рр.

На середину XVI ст. Османська імперія досягла апогею своєї політично-воєнної експансії. Турецька небезпека країнам Європи непокоїла як їх володарів, так і багатьох гуманістів. На межі XVI–XVII ст. Австрійська імперія, Річ Посполита, Венеція і Ватикан ініціювали відродження антиосманської міждержавної ліги, що базувалася на спільній ідеї оборони від експансії Османів. До війни християнських країн з турками залучилася також Україна, яку в Європі репрезентувало козацтво, що постійно проводило напади на володіння Османів.

У вересні 1620 р. багатотисячне турецько-татарське військо вицент розбили польську армію під Цецорою, після чого султан Осман II розпочав підготовку до походу проти Польщі. Занепокоєний польський король Сигізмунд III Ваза покликав на поміч українських козаків, і в червні 1621 р. козацька рада вирішила об'єднатися з польсько-литовською армією для спільної боротьби проти турків. Битва під Хотином, перемогу в якій здобули польсько-литовсько-українські сили, стала заключним етапом польсько-турецької війни і була однією з найбільших і найважливіших за наслідками битв XVII ст. Битва мала широкий відгос в Речі Посполитій та в інших європейських країнах.

Перемозі польсько-українського війська над турецькою армією в битві під Хотином у 1621 р. присвятив поему «Осман» дубровницький поет-гуманіст Іван Гундулич. Він був переконаний, що поразка турків під Хотином у 1621 р. надала європейським народам переконаний доказ важливості досягнення єдності для успішної боротьби проти спільного ворога, збереження національної свободи і незалежності. Поему пронизує ідея єдності слов'янських народів перед обличчям турецької експансії, а ідеалізований образ рідного Дубровника, затиснутого «поміж Левом і Драконом» став символом волі й незалежності.

Ключові слова: Іван Гундулич, османи, слов'янські народи, польсько-турецька війна, козацьке військо, Хотинська битва.

Однією з найгостріших проблем зовнішньополітичного життя Європи в XVI й на початку XVII ст. було запобігання османській агресії, що загрожувала розвитку європейської цивілізації. На Балканах турки ліквідували останні візантійські володіння та підкорили Болгарію й Сербію, захопивши 1521 р. Белград. У 1526 р. вони вщент розгромили об'єднані угорсько-хорватські війська в битві при Мохачі, прорвавши найбільш серйозну лінію оборони